

C. S. Lewis' tanker om menneskets afskaffelse

Bog anmeldelse

Af Peter Øhrstrøm

Hvad er etik i virkeligheden? Hvad er etikens grundlag? Er der tale om noget objektivt eksisterende eller blot om en illusion? Hvad sker der med os, hvis vi afviser eksistensen af objektive livsværdier, dvs. hvis vi opgiver tanken om, at der findes virkelige forskelle på det etisk rigtige og det etisk set forkerte?

Det er de spørgsmål, som den berømte kristne forfatter C.S. Lewis tog op i bogen, „The abolition of man“ (”Menneskets afskaffelse”), som han udgav i 1943. Det var dengang en yderst væsentlig bog. Og det er den stadig. Måske kan man sige, at bogens problemstilling er endnu mere påtrængende nu, end den var for et halvt århundrede siden. Derfor er det yderst velkomment, at bogen nu er udkommet på dansk - ikke mindst fordi det sker i en så mundret og gennearbejdet oversættelse og redaktion, som den Jørgen Juul Petersen har præsteret.

C. S. Lewis er for sin egen del overbevist om, at alle mennesker - uanset baggrund og kultur - i hvert fald i en vis udstrækning har mulighed for at erkende eller indse, hvad der etisk set er rigtigt og forkert. Han tror således på eksistensen af det, som man kunne kalde ”den naturlige lov” på det moralske område. Det er en opfattelse, som har en klar bibelsk basis. I Romerbrevet kap. 2, vers 14f udtrykkes det på følgende måde: „For når hedninger, der ikke har loven af natur gør, hvad loven siger, så er de, uden at have en lov, deres egen lov. De viser, at de har den gerning, som loven kræver, skrevet i deres hjerte, og deres samvittighed optræder som vidne, og deres tanker anklager eller forsvare hinanden ...“ Man taler ofte på denne baggrund om ”den naturlige lov” på det moral-

ske område. Troen på, at der eksisterer en sådan morallov, har været levende hos flere af de store tænkere. F.eks. skriver Immanuel Kant (1723-1804): ”Objektivt set er moralen allerede i sig selv en praksis, da den er indbegrebet af de ubetinget bydende love, som vi skal handle efter.” [Kant p.65]

Lewis dokumenterer i bogen med adskillige eksempler, at der er en række centrale moralske værdidomme, som kendes fra alle de store kulturer, fra alle religioner og fra alle historiske perioder. Det understøtter tanken om, at der her faktisk er tale om noget universelt, alment menneskeligt. For at understrege, at der altså ikke her drejer sig en opfattelse, som er begrænset til et kristent verdensbillede, vælger Lewis at bruge betegnelsen Tao om troen på objektive etiske værdier. Tao er altså i denne sammenhæng ikke noget østligt og slet ikke noget nyre-

ALT ER RELATIVT

Nu om dage er det god latin, at ingen har mere ret end andre, når det drejer sig om etiske spørgsmål, og alt er relativt for den enkeltes uafhængige skøn. C. S. Lewis' analyse er en meget aktuel kommentar til denne relativisme. (Tegning af Kristian Bank Møller).

ligiøst. I Lewis' sprogbrug er Tao det samme som troen på den naturlige lov. Med hans egne ord: „Det er læren om de objektive værdier,

troen på at visse holdninger i sig selv er rigtige og andre forkerte i forhold til det, som universet er, og det vi selv er.“ [Lewis p.17]

Lewis understreger, at Tao hører nøje sammen med selve menneskets værdighed, dvs. med det afgørende træk i dets væren. Han udtrykker det selv på følgende måde: „Brystet - modet - holdningen - det er de uundværlige forbindelsesofficerer mellem hjerne-mennesket og underlivs-mennesket. Man kan oven i købet sige, at mennesket netop er menneske takket være dette formidlende element; for med sit intellekt er det ren ånd og med sit begær rent dyr.“ [Lewis p.20] Derfor er fjernelse af dette etiske element skæbnesvangert. Får man held til at true eller undertrykke Tao, truer eller undertrykker man det centrale i menneskets væsen. Ganske vist er der mange typer af angreb på Tao, som let lader sig afvise, fordi de viser sig at være selvmodsigende. Der er her tale om angreb på Tao, som baserer sig på arven fra Tao. Man hævder, at det er forkert, at der findes objektive værdier, som vi bør respektere. Men dermed forudsætter man netop, at der findes noget forkert og noget rigtigt, dvs. at der findes en objektiv sandhed om det, man bør eller ikke bør gøre. Det vil sige, at man i realiteten forudsætter eksistensen af det, hvis eksistens man ønsker at modbevise. Og det går naturligvis ikke. Pointen kan her udtrykkes med Lewis' egne ord: „(Tao) er ikke ét af flere mulige værdisystemer. Det er den eneste kilde til alle værdidomme. Hvis den forkastes, forkastes alle værdier.“ [Lewis p.28]

Ifølge Lewis bliver det eneste mulige alternativ til Tao (troen på objektive etiske værdier) dermed den totale fornægtelse af værdier som sådan, dvs. en afvisning af et ethvert værdisystem. Og det er præcis det, som Lewis kunne observere i sin tid. Og det er efter min mening et endnu mere fremtrædende træk i dagens debat, end det var i 1943, da bogen udkom første gang. Nu er det god latin, at ingen har mere ret end andre, når det drejer sig om etiske spørgsmål, og alt er relativt for den enkeltes uafhængige skøn. Det findes ingen objektive livsværdier, hævdes det. Men hvad er konsekvenserne af dette alternativ? Det er netop det, som Lewis kalder „menneskets afskaffelse“. Det indebærer nemlig, at man afskriver de afgørende muligheder for at navigere gennem tilværelsen. Man afskriver det, der for alvor gør os til mennesker, til forskel fra dyrene.

Her kunne Lewis have udbygget argumenta-

tionen med en henvisning til de problemer, som en darwinisme fører til, når det gælder de medmenneskelige relationer. Charles Darwin var faktisk fuldt ud opmærksom på, at hans tro på den naturlige udvælgelse måtte indebære en accept af, at syge og svage mennesker bukkede under. I praksis var han imidlertid ikke villig til selv at efterleve dette. Han sendte donationer til sognets økonomisk trængende, og han hjalp sin ældste søn til en stilling i bankvæsenet, idet han pegede på, at han havde en slags førstefødselsret til loven om naturlig udvælgelse, således forstået at han også havde en ubetinget ret til at gøre op med denne lov [Desmond p. 522]. Darwin indså altså på det personlige plan klart, at der er en spænding mellem loven om naturlig udvælgelse („de bedst egnedes overlevelse“) på den ene side og den moralske sans, som hans selv oplevede. Pointen for Darwin var blot, at den moralske sans (samvittigheden) ikke svarede til noget alment gyldigt, men blot skulle opfattes som et udviklingsprodukt, som altså er opstået på et eller andet tidspunkt i menneskets historie ved den naturlige udvælgelse. Dermed bliver det i denne sammenhæng også meningsløst, hvis nogen vil kritisere den naturlige udvælgelse med henvisning til den moralske sans (samvittigheden). For Darwin bliver samvittigheden altså et biprodukt af den naturlige udvælgelse, som ikke ændrer noget ved det forhold, at mennesket er et dyr, dvs. at mennesket forstået som noget ganske særligt er afskaffet.

Menneskets afskaffelse er imidlertid ikke bare et resultat af den darwinistiske reduktion af mennesket til et dyr. Den er ifølge Lewis i høj grad blevet fremmet af det moderne menneskes forsøg på at besejre naturen med teknologi og videnskab. Teknologi og videnskab kan ses som menneskets forsøg på at overvinde naturen. Kampen vindes ved at analysere og gennemskue naturen, således at man kan beherske den. Videnskab er magt, sagde Francis Bacon (1561-1626). Mennesket har i overensstemmelse med denne tankegang gennem generationer med videnskabsbaseret teknologi forsøgt at overvinde de begrænsninger, som naturen umiddelbart sætter for os. Flyvemaskinen, telefonen, radio/TV etc. er oplagte eksempler fra det 20. århundrede. Med dem får vi mulighed for at overskride nogle af de grænser, som tidligere generationer har måttet finde sig i. Sagen er bare, at ethvert

fremskridt har en pris. Som Lewis fremhæver det, efterlader ethvert fremskridt mennesket både svagere og stærkere [Lewis p.36]. Fremskridtet giver nemlig nogle flere muligheder og mere magt, men det vil typisk være på andres bekostning. Teknologier giver fordele, men de kan også bruges mod svagere stillede mennesker. Og det vil de faktisk blive. Flymaskiner kan f.eks. blive brugt som bombemaskiner; telefonen giver mulighed for aflytning og dermed krænkelse af privatlivets fred; radio/TV giver mulighed for propaganda og masseforførelse etc. C.S. Lewis var ikke nogen maskinstormer, og hans ærinde i bogen var ikke at angribe anvendt videnskab eller teknologi som sådan. Men hans pointe er, at uden Tao - dvs. uden troen på objektive værdier - har vi ingen mulighed for at klare de udfordringer, som teknologi og videnskab giver anledning til. Dette gælder ikke mindst, når forskningen tager mennesket selv som objekt dvs. når vi vil forsøge at blive herrer over vore egne vilkår uden at anerkende nogen standard ud over det, som man direkte kan måle eller iagttage i laboratoriet. Tager man den tilgang til mennesket og dermed til sig selv, forsvinder ifølge Lewis det, der er det afgørende for mennesket, nemlig evnen til at relatere sig til noget, der er større end det selv - ikke mindst de objektive værdier. Mennesket afskaffer dermed sig selv. Alligevel forstår vi intuitivt, at der er noget galt. Vi ville som samfund gerne kunne tage etisk stilling til f.eks. de vanskelige spørgsmål, som bioteknologien stiller os over for (ge-

netisk testning, genetisk manipulation, kloning, dødshjælp, transplantation etc.). Men uden Tao bliver det meget svært at levere varen. Lewis udtrykker det på denne måde: „Med en frygtelig kortsynethed fjerner vi organet, men kræver fortsat dets funktion. Vi laver mennesker uden mod i brystet og forventer dyd og foretagsomhed af dem. Vi ler ad ære og chokeres, når vi finder forrædere midt iblandt os.“ [Lewis p.20] Efter min mening har Lewis ganske ret. Hvis vi som samfund vil kunne leve op til den udfordring, som bl.a. kommer fra bio- og informationsteknologierne, må vi genopdage moralloven, de objektive livsværdier - det som Lewis kalder Tao. Rudolph Arendt har efter min mening også ret, når han i sit glimrende efterskrift til bogen skriver: „Men uden den (moralloven) til at sætte retningen og grænsen vil magten over naturen uundgåeligt resultere i det værste magtmisbrug, verden har kendt.“ [Lewis p.78] Og undervejs vil menneskets altså ifølge Lewis i realiteten have afskaffet sig selv!

Referencer

- Adrian Desmond & James Moore: *Darwin*, Penguin Books 1992
Immanuel Kant: *Til den evige fred*, Gyldendal 1995
C. S. Lewis: *Menneskets afskaffelse*. Med efterord af Rudolf Arendt. Oversættelse og redaktion: Jørgen Juul Petersen. Forlaget Mimer 2001

Debat om skabelse og evolution på de danske kirkedage i Århus

Kan skabelsestroen forenes med evolutionsteorien? Er den darwinistiske evolutionsteori tilstrækkelig til at forklare evolutionen med - eller er den forkert? Er Guds skaberværk færdigt eller ufærdigt? - Det er de spørgsmål, som sætter dagsordenen ved den paneldiskussion mellem forskningsprofessor Niels Henrik Gregersen og professor Peter Øhrstrøm, som Det økumeniske Center i Århus arrangerer i forbindelse med de danske kirkedage i Århus fredag d. 3. august kl. 14.00- ca.16.00.

Se nærmere på adressen: <http://www.danskekirkedage.dk/>

Red.